

ÇEKİRDEKTEN ÇEVREYE: İLKOKUL YERLEŞKESİ VE MAHALLE ETKİLEŞİMİ DOĞRULTUSUNDA KENTSEL MORFOLOJİNİN ANALİZİ

2

Eda AKTÜRK¹, Hande EYÜBOĞLU²

¹ Yüksek Mimar, mimaredaakturk@gmail.com

² Samsun Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, hande.eyuboglu@samsun.edu.tr

ÖZET

Kentsel morfoloji, kentlerin fiziksel yapısını, bu yapıyı oluşturan unsurları ve unsurların birbiriyle olan ilişkilerini incelemektedir. Kenti, kentteki yaşam formlarını mikro ve makro düzeydeki dinamiklerini anlamak için mahalle temel yapı taşı olarak tariflenmektedir. Dolayısıyla, bir kenti anlamak için mahalle veya mahalleler yol gösterici olmasından hareketle kentin çekirdeği olarak görülebilmektedir. Mahallenin çekirdeği; başka bir deyişle mahalleyi tanımlayan işlev birimini ise ilkokul yapıları oluşturmaktadır. Bir mahallede öğrencinin ilkokula yaya erişim mesafesi olarak belirlenen 500-800 metrelik yarıçaptan oluşan daire mahallenin mekânsal büyüklüğünü ve sınırlarını kuramsal olarak tanımlamaktadır. Bu doğrultuda çalışmada kent-mahalle-ilkokul kavramları arasındaki ilişki silsilesinden hareketle, kentsel morfolojiyi mahalle ve mahalleyi tanımlayan ilkokul ve yakın çevresi arasındaki etkileşimler üzerinden incelemek amaçlanmaktadır. Çalışmada; betimsel araştırma yöntemi ve döküman analiz tekniği kullanılmıştır. İkokul, yakın çevresi ve mahalle üzerinden bir okumanın yapılacağı bu çalışmada, çekirdekten (ilkokul) bütüne (mahalle) birbirlerini etkileyen ve birbirlerinden etkilenen fiziksel yapıya ilişkin durumlar sorgulanmıştır. Bu sorgulamada kentsel morfoloji; ulaşım ağı, yapı tipolojisi, bina yoğunluğu, doluluk-boşluk oranı, açık alan sistemleri, yapı-yol ilişkisi, mekânsal hiyerarşi ve eşik noktaları kavramlar üzerinden okunmuştur. Söz konusu sorgulama; iki farklı ülkede yer alan ve farklı yoğunluklara sahip ilkokul yapısı ve yakın çevresi mekânsal komşuluk birimi bağlamında üzerinden ele alınmıştır. Yapıların seçiminde son on beş yılda inşa edilmiş olması, yapılara ilişkin açıklama, çizim, görsel ve hava fotoğraflarının erişilebilir olmasına dikkat edilmiştir. Çalışmada ilkokul yapılarının yalnızca bir eğitim mekânı olmanın ötesinde mahalle dokusunun şekillenmesinde kritik bir rol oynayabildiği ve mahallenin morfolojik dokusuna benzer şekillenebildiği görülmüştür. Mahallelerin fiziksel ve sosyal dokusunu biçimlendiren ilkokul yapılarının kent bütününde öne çıkan odak noktalarından birisi olabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Morfoloji, Kentsel doku, Mahalle, İkokul yapıları

1. GİRİŞ

Kentsel mekânlar sosyal yaşamın, kültürel üretimin ve gündelik pratiklerin şekillendiği fiziksel yerleşim alanlarıdır. Yapılaşmış çevre, sosyoekonomik ve kültürel izler bütünü olan bu mekânların oluşumunu ve devamlılığını mekânsal düzenlemelerde etkili olan işlevsel, toplumsal ve morfolojik ilişkiler üzerinden okumak mümkündür. Kentsel morfoloji ise kentlerin fiziki yapısını, mekânsal öğeleri ve bu öğeler arasındaki ilişkileri ele almaktadır. Kentlerin biçimsel yapısını ve bu yapıyı bir araya getiren fiziksel dokuyu analiz etmeyi amaçlayan kentsel morfolojide mahalle ölçeği fiziksel ve toplumsal bağlamda önemli bir yere sahiptir. Kentsel morfoloji, kentlerin fiziksel yapısını, bu yapının oluşumunu sağlayan unsurları ve bu unsurlar arasındaki ilişkileri inceleyen, çok katmanlı bir analiz disiplindir (Kroph, 2009; Ünlü, 2018). Bu alan, kentsel dokuyu sadece biçimsel açıdan değil; aynı zamanda fonksiyonel, tarihsel ve sosyo-kültürel yönleriyle de değerlendirme olanağı sunmaktadır. Kenti ve kent yaşamını daha iyi anlamak için mikro ölçekte analiz yapılması gerekliliği, mahalleleri bu disiplinin temel analiz birimi hâline getirmiştir (Kroph, 2009). Mahalle, hem mekânsal hem de toplumsal birim olarak kentin en küçük fakat en işlevsel yapı taşıdır. Günlük yaşam döngüsünün temel parçalarını barındırması, kullanıcı ile mekân arasındaki bağların daha yoğun kurulmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda, bir kenti anlamak ve çözümlmek için mahallenin mekânsal organizasyonunu ve bileşenlerini analiz etmek, kentsel dokunun geneli hakkında da fikir vermektedir. Literatürde bu yönüyle mahalleler, kentin çekirdek organizmalarından biri olarak ele alınmaktadır. Kentin temel yerleşim birimi olan mahalle dokusu özgün bir kentsel tasarım sistemi aracılığıyla varlık göstermekte ve bu sistem içerisinde mekânlar sosyal ilişkileri kuracak ve sürdürecekt biçimde sıralanmaktadır. Mahalle birimleri, kendilerine ait merkezler etrafında örgütlenir; bu merkezler işlev çeşitliliği ve sosyal canlılık açısından mahallenin odak noktalarını oluşturmaktadır (Kentsel Tasarım Rehberi, 2016).

Mahallenin çekirdeğini oluşturan en temel işlevsel yapı birimlerinden biri ise ilkokullardır. İlkokullar, sadece bir eğitim mekânı olmanın ötesinde, çevresiyle olan ilişkileri ve oluşturduğu sosyal etkileşim alanları aracılığıyla mahalle dokusunun şekillenmesinde belirleyici bir rol oynayabilmektedir. Kent planlamasında bir öğrencinin ilkokula yaya erişim mesafesi olan 500–800 metre yarıçapındaki daire, kuramsal olarak mahallenin mekânsal sınırlarını da tanımlamaktadır (Sancar, 2004). Bu sınırlar hem yapı yoğunluğu hem de sosyal ilişkiler açısından bir alt bölge oluşturmaktadır. Bu bağlamda ilkokul çevresindeki mahallenin ulaşım ağı, yapı tipolojisi, bina yoğunluğu, doluluk-boşluk oranı, açık alan sistemleri, yapı-yol ilişkisi, mekânsal hiyerarşi ve eşik noktaları morfolojik karakteri etkileyen faktörlerdir. Ulaşım ağı; kullanıcıların üzerinde yaya olarak veya taşıt ile hareket ettiği ve çeşitli işlev alanları, yapı adaları arasında bağlayıcılık görevi üstlenen cadde ve sokaklardan meydana gelen kentsel izler olarak tanımlanmaktadır. Cadde ve sokakların tasarımında kullanıcı yoğunluğu, karma arazi kullanımı, yaya-taşıtlar etkileşimi ve biçimlenme gibi fiziksel planlama faktörleri etkili olmaktadır. Kullanıcı yoğunluğu dikkate alınarak motorlu araç kullanımının kısıtlanması/kaldırılması, okul, iş yeri gibi kamu yönlendirici işlevlerin desteklenerek yeterli aralıklara yerleştirilmesi gibi işlevleri karşıladığında cadde ve sokaklar işlevlik kazanmaktadır. Kent parçaları bir araya getirilirken elverdiği ölçüde alt bölgelere ayrılarak karma arazi kullanımının sağlanması ve bu arazilerin birden fazla işlevi sürdürmesi kapsamında ana kullanımlar ile ikincil kullanımlar bulunması gerekmektedir. Ana kullanımlar çekimli noktalar iken; ikincil kullanımlar tek başlarına çekme gücü olmayan, ancak ana kullanımların ürettiği yaya potansiyeli ile beslenen servis birimleridir. Bu bağlamda iki kullanım arasında etkin bir ulaşım ağının oluşturulması kentteki işlevliliği mümkün kılmaktadır. Yaya-taşıtlar etkileşiminde kesin ve tam bir ayırım cadde ve sokak kullanımını olumsuz yönde etkilemekle birlikte, güvenlik ve faaliyetler için

hızlı trafikten arındırılmış bir yaya ulaşım aksının düzenlenmesi gerekmektedir. Özellikle çocuk kullanıcı grubunun yoğun olduğu yaşam alanlarında araç giriş-çıkışlarının kısıtlanması, denetlenmesi, trafik hızının azaltılması gibi çözümlerin üretilmesi mümkündür. Ulaşım ağının biçimlenmesinde yapı kitlelerinin bitişik/ayrık olarak bir araya gelmesi, kapalılık, doluluk-boşluk gibi kriterler rol oynamaktadır (Aydın Türk, 2004; Öksüz, 2004).

Yapı tipolojisi, yapı çevrede, sağlıklı bir yaşam ortamı oluşturmak için birbiriyle ilişkili olarak bir araya gelen çeşitli işlevler bütünü tanımlamaktadır (Kentsel Tasarım Rehberi, 2016). Bu kapsamda yapı tipolojisini özel mekânlar, yarı özel mekânlar, kamusal mekânlar ve yarı kamusal mekânlar olarak sınıflamak mümkündür. Özel mekânlar; belli bir kişiye ya da gruba ait olup dışarıdan görülmesi kısıtlanmışken; yarı özel mekânlar; özel mülkiyette olmasına rağmen dışarıdan görülebilen mekânlardır. Kamusal mekânlar; tüm kentlinin erişebildiği, kamuya ait mekânlar (hizmet, yönetim, sanayi, dinlenme, eğlenme, eğitim, sağlık, sanat, vb.) iken; yarı kamusal mekânlar (avlu, bahçe, otopark, vb.) ise bir grup kentli veya kamusal yönetimler tarafından kullanılmaktadır (Öksüz, 2004; Kentsel Tasarım Rehberi, 2016). Yapı tipolojisinin çeşitlendirilmesi; kullanıcıların yaşam seçeneklerini artırmak, toplumsal birlikteliği desteklemek, eşitlikçi gelişmeyi sağlamak gibi yararları beraberinde getirmektedir (Kentsel Tasarım Rehberi, 2016). Bina yoğunluğu; yapılaşma miktarını ifade etmektedir ve kat sayısı, inşaat alanı gibi niteliklerle tanımlanmaktadır. Yoğunluk; binalar ile binalar arasında boşlukları ve kullanım amaçlarını tanımlaması bakımından önemli role sahiptir. Sosyal çekicilik, canlılık ve çeşitlilik yaratılmasında önemli bir araç olan yoğun yerleşimler entegre toplumları teşvik etmektedir. Özellikle yapı çevrenin odak bölgelerinde tercih edilen yüksek yoğunluklu yerleşimlerde; silüet çeşitliliği, insan ölçeğinin korunması, kamusal açık alanların kurgusu, kaynak tüketiminin azaltılması, toplu/özel araçla taşımının dengelenmesi gibi faktörlerin dikkate alınması gerekmektedir. Yüksek yoğunluklu bölgelerin düşük yoğunluklu bölgelerle bağlantılarının güçlendirilmesi kent sisteminin canlılığının korunması açısından dikkat edilmesi gereken bir kriter olarak öne çıkmaktadır (Kentsel Tasarım Rehberi, 2016). Doluluk-boşluk oranı ise bina yükseklikleri ve binaların aralarındaki mesafeyi tanımlamaktadır. İkinci ve üçüncü boyutta bina kitlelerinin organizasyonu ve bu bağlamda oluşacak mekânlar kullanıcılar üzerinde farklı psikolojik etkiler bırakmaktadır. Örneğin; doluluk oranının artması durumunda, etkili bir mekân hissi, çevrenin kolay tarif edilmesi, vandalizm etkisinin azaltılması, sosyal ilişkilerin kurulması/geliştirilmesi gibi avantajlar; birbirine benzeyen fiziksel çevrenin meydana gelmesi, köşe binalarda mahremiyet ihlali gibi dezavantajlar yaşanması mümkündür. Boşluk oranının artması durumunda ise; canlanma/hareketlenme mümkünken; ortada/açıkta hissetme ve havanın her türlü etkisine maruz kalma gibi durumlar da mümkün olabilmektedir (Öksüz, 2004).

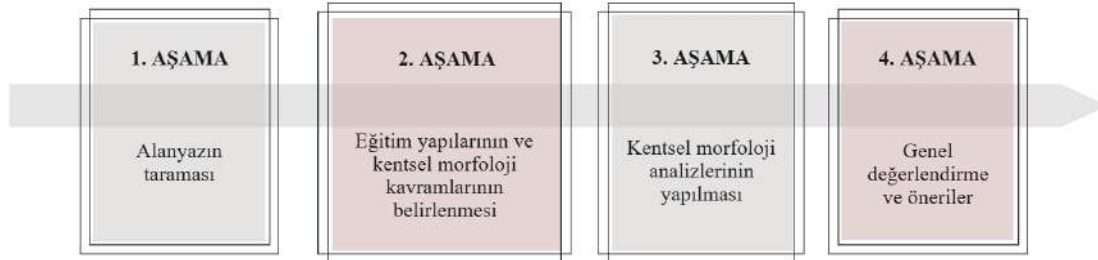
Açık alan sistemleri; kullanıcının yaşam kalitesini ve iyi olma halini olumlu yönde etkileyen, yapı çevreyi çekici kılan, rekreasyonel kullanım potansiyeline sahip kent içindeki boşluklar olarak tanımlanmaktadır. Açık alanlar; kent iklimini iyileştirme, hava kirliliğini azaltma, kentsel servisleri/dağılımları biçimlendirme, sosyal/psikolojik/estetik gelişim kazandırma gibi çeşitli özelliklere sahiptir. Açık alan sistemlerini mülkiyete göre; özel, yarı özel, yarı kamusal, kamusal ve kamusallaşmış özel açık alanlar şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Bir başka sınıflandırmada ise; kentsel açık alanlar ve kentsel yeşil alanlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Kentsel açık alanlar; dış kullanım alanları (meydanlar, avlular, açık hava müzeleri, teraslar, balkonlar) ve dolaşım alanları (taşıt, bisiklet ve yaya yolları) olarak ikiye ayrılmaktadır. Kentsel yeşil alanlar ise; pasif yeşil alanlar ve aktif yeşil alanlar alanlar (parklar, piknik yerleri, spor ve oyun alanları, hayvanat ve botanik bahçeleri, kent tarım bahçeleri vb.) olarak gruplanmaktadır (Aydemir, 2004). Yapı-yol ilişkisi;

yapının yer aldığı parseldeki konumunun yola göre biçimlenmesini tarif etmektedir. Çağdaş kent imgesinde yapı- yol ilişkisi ele alındığında; hacim olarak yeterince hissedilmeyen cadde/sokak tipinin olduğu görülmektedir. Bu tür bir oluşumda, yolların binalar tarafından tanımlanması nedeniyle binalar ve yollar arasında etkileşim bulunmamaktadır. Geleneksel kent imgesinde ise binalar arasında kalan boşlukların binaların kendisi kadar önemli, işlevsel olduğunu, belirgin bir dağıtım çerçevesinde kurulduğunu ve çeşitli sosyal etkinliklere zemin hazırladığını söylemek mümkündür (Öksüz, 2004). Mekânsal hiyerarşi en genel tanımı ile yerleşim dokusu içerisinde mekânların birbiri ile belirli bir sistematik içerisinde konumlanmasını ifade etmektedir. Kentin okunabilirliğini sağlayan mekânsal hiyerarşi yollar, kenarlar, bölgeler, odak noktaları ve simgeler aracılığı ile kademeli bir düzene sahiptir (Lynch, 1960). Hiyerarşinin varlığı okunabilirliği sağlarken diğer taraftan kullanıcı yönelimini, işlevsel açıdan sürekliliği, güvenliği ve sosyal karşılaşma düzeyini de arttırmaktadır (Hillier & Hanson, 1984). Bu kurgunun bozulması ise yerleşim dokusunda kamusal ve özel geçişlerin bulanıklaşmasına ve mekânsal kopukluklara neden olmaktadır. Mahalle dokusu kamusal, yarı kamusal ve özel mekânlar arasında kurulan hiyerarşi ile anlam kazanmaktadır. Bu noktada mekânların öncelik, erişim ve yönlendirme bakımından kademeli bir düzen içinde planlanması önemlidir. Bu düzen fiziksel ve algısal yönlendirmeyi sağlayarak mekânlar arası geçişli tanımlamaktadır. Eşik noktaları ise geçişlerin gerçekleştiği ara bölgeyi tanımlar. Bu noktalar mekânsal ayrışmaları tanımlarken diğer yanda sosyal etkileşim alanlarını da biçimlendirmektedir. Kentsel dokunun biçimlenişinde önemli olan eşik noktaları yapı kütleleri ve açık alanlar arasındaki sınırı belirlemede etkilidir. Bu noktalar mekânsal organizasyonda kamusal, yarı kamusal ve özel alanlar arasındaki geçişleri tanımlayarak hiyerarşiyi görünür kılmaktadır (Gehl, 2013).

Bu çalışmada ilkokul yapılarının mahalle dokusu ile kurduğu karşılıklı etkileşim ele alınmıştır. Bu bağlamda, ilkokul yapılarının birer mekânsal çekirdek olarak kent morfolojisindeki rolünün incelendiği bu çalışmanın amacı mahalle ölçeğinde fiziksel dokunun biçimlenişini, bu dokunun mekânsal çekirdeğini oluşturan ilkokul yapıları ve onların yakın çevresi üzerinden çözümlenektir.

2. YÖNTEM

Kent-mahalle-ilkokul kavramları arasındaki ilişki silsilesinden hareketle çalışmada kentsel morfoloji; mahalle ve mahalleyi tanımlayan ilkokul ve yakın çevresi arasındaki etkileşimler incelenmiştir. İkkokul, yakın çevresi ve mahalle üzerinden bir okuma yapılan bu çalışmada, çekirdekten (ilkokul) bütüne (mahalle) birbirlerini etkileyen ve birbirlerinden etkilenen fiziksel yapıya ilişkin durumlar sorgulanmıştır. Çalışma, nitel araştırma yaklaşımlarından betimsel analiz deseni ile kurgulanmıştır.

Şekil.1 Araştırma tasarımı

Dört aşamadan meydana gelen çalışmanın ilk aşamasında alanyazın taraması gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda kentsel morfoloji kavramına ilişkin literatür okuması yapılarak morfolojik parametreler belirlenmiştir. Çalışma kapsamında belirlenen parametreler ulaşım ağı, yapı tipolojisi, bina yoğunluğu, doluluk-boşluk oranı, açık alan sistemleri, yapı-yol hiyerarşisi, mekânsal hiyerarşi ve eşik noktaları olmuştur. Çalışmanın ikinci aşaması veri toplamaya yöneliktir. Bu aşamada örneklem belirlenmiştir. Söz konusu kentsel morfolojik okuma literatürde öne çıkan son on beş yılda tasarlanmış, yazılı ve görsel materyallerine erişim sağlanabilen ilkökul yapıları ve bu yapıların konumlandığı mahalleler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte morfolojik yapı ile ilkokulun mekânsal yerleşimi arasındaki ilişkinin çeşitliliğini gözlemleyebilmek amacıyla yüksek ve düşük yoğunluklu olmak üzere iki farklı mahalle seçilmiştir. Buradan hareketle çalışmanın örneklemini Saunalahti İlkokulu ve Xinsha İlkokulu oluşturmaktadır. Saunalahti ilkokulu Finlandiya'nın Espoo kentinde düşük yoğunluklu bir mahallede konumlanmış olup 2012 yılında Versta Architect tarafından tasarlanmıştır. Xinsha ilkokulu ise Çin'in Shenzhen kent merkezinde yer almakta ve 2021 yılında 11Architecture tarafından tasarlanmıştır. Çalışmanın üçüncü aşamasında ise literatür okumalarında belirlenen kavramlar üzerinden görsel analiz ve yoruma dayalı nitel çözümlenmeler gerçekleştirilmiştir. Son olarak analizlerden hareketle değerlendirmeler yapılarak öneriler geliştirilmiştir.

3. BULGULAR

Morfolojik analizlerin yapıldığı bu çalışmanın bulguları Saunalahti School ve Çevresi ve Xinsha Primary School ve Çevresi olmak üzere iki ayrı alt başlıkta ele alınmıştır.

3.1. Saunalahti İlkokulu ve Çevresi

3.1.1 OIFJWCWLEFOPWEKSPĞFWEGŞ

Saunalahti İlkokulu ve yakın çevresinde ulaşım ağının geçişgen kurgulandığı görülmektedir. Taşıt yollarının doğrudan okul kütlesine ulaşmaması, çocukların güvenli erişimini mümkün kılmaktadır. Bununla birlikte, sokakların bazı bölümlerinde yaya önceliği net değildir. Okul ve yakın çevresi arasındaki bağlantıların yönlendiriciliği sınırlı kalmaktadır (Şekil 2).

Şekil.2 Saunalahti İlkokulu ve çevresi, ulaşım ağı (Google Earth, 2025)

Okul çevresinde yatayda gelişen, az katlı konutların yoğun olduğu yapı tipolojisi mevcuttur. Okul binası ise bu bağlamda ölçek ve tipoloji olarak ayrılmaktadır. Okulun yer aldığı mahallede ticaret ve kültür yapılarının az sayıda olması işlevsel olarak monotonluğa; bu durum da gündelik yaşamın yavaşladığı bir çevreye neden olmaktadır. Bina yoğunluğunun düşük olması, çocuklar için güvenli ve sakin bir ortam yaratırken; sosyal çeşitliliği azaltmış ve spontane etkileşimleri de sınırlandırmıştır (Şekil 3).

Şekil.3 Saunalahti İlkokulu çevresinde yapı tipolojisi ve bina yoğunluğu (Google Earth, 2025)

Doluluk-boşluk oranına bakıldığında; binalar arasında boşluklar ferah bir çevre hissi yaratsa da; mekânsal dağınıklık algısını da beraberinde getirmiştir. Okul çevresinde bulunan geniş yeşil alanlar, mekânı tanımlama ve binaya yönlendirme bakımından yetersiz kalmaktadır. Mahallete oynama, dinlenme, eğlenme gibi işlevlere hizmet edecek açık alanların yetersiz ve bütüncül bir peyzaj dilinden yoksun olduğu belirlenmiştir (Şekil 4).

Şekil.4 Saunalahti İlkokulu çevresinde doluluk-boşluk oranı ve açık alan sistemi (Google Earth, 2025)

Yapı-yol ilişkisi bakımından ele alındığında; okul ve çevreleyen yollar arasında geniş tampon alanlar yer almaktadır. Öğrenciler için güvenlik sağlasa da tampon alanların binanın çevresiyle doğrudan etkileşimini sınırlandırdığını ifade etmek mümkündür. Okul ön cephesinde geniş bir toplanma alanı olmakla birlikte, tanımlı bir meydan veya kamusal giriş aksı bakımından eksik kalmaktadır. Hem okulun hem de çevre binaların yol ile bağlantılarının zayıf olması silüette sürekliliğin oluşumunu engellemektedir (Şekil 5).

Şekil.5 Saunalahti İlkokulu çevresinde yapı-yol ilişkisi (Google Earth, 2025)

Mekânsal hiyerarşi okul ve yakın çevresinde giriş, iç avlu, arka bahçe şeklinde okunabilirken, mahalledeki yapılı çevrede hiyerarşinin okunması mümkün değildir. Okul binası fiziksel ve anlamsal olarak kendini belli etse de çevresinin merkezi odak olarak kesin bir şekilde tanımlanmasında yetersizlik görülmektedir. Bu kapsamda, tanımlı bir kamusal çevre eksikliği okulun “merkez” olma işlevini pekiştirmeyi zorlaştırmaktadır. Öte yandan, okulun girişinde belirgin bir eşik noktası yer almamaktadır. Okul binasına girişin açık alanlardan net şekilde ayrışmaması kullanıcının yönlendirmede kararsız kalmasına ve aidiyet hissinin düşük olmasına neden olmaktadır (Şekil 6).

Şekil.6 Saunalahti İlkokulu ve yakın çevresinde mekânsal hiyerarşi ve yetersiz eşik noktaları (Google Earth, 2025)

3.2 Xinsha İlkokulu ve Çevresi

Okul ve yakın çevresi ulaşım ağı açısından değerlendirildiğinde düzensiz ve yoğun dokulu bir ulaşım ağına sahip olduğu görülmüştür. Okulun merkezi ve yüksek yoğunluklu bir bölgede konumlanması metro ve otobüs hatları olmak üzere çeşitli toplu ulaşım alternatifleri ile ulaşımını desteklemektedir. Fakat bu olanaklar okulun giriş noktalarına ulaşacak şekilde optimize edilmemiştir. Yapının birincil ve ikincil yolların kesişiminde yer alması erişilebilirliği artırmakta olup geniş kaldırımlar, yaya yolları ve sokak donatıları ile kentsel geçişkenliği destekleyen bir konumda yer almaktadır (Şekil 7). Yapı tipolojisi açısından okul binası çevre yapılardan farklılaşmaktadır. İlkokul çevresinde bulunan yüksek katlı yapıların arasında okul yapısı yatayda bir yayılım göstermektedir. Yapının çevresinde hâkim olan çok katlı ve sıkı yapılaşmaya karşılık, eğitim yapısı daha az katlı ve geniş taban alanlı tasarımıyla morfolojik bir denge unsuru oluşturmaktadır. Bu bağlamda yoğunluk, kat yüksekliğinin yanı sıra mekânsal yayılma ve kamusal alan kurgusuyla birlikte okunmaktadır.

Şekil 7. Xinsha İlkokulu çevresinde ulaşım ağları (URL-1)

Bina yoğunluğu bakımından ise yatay genişleme ile insan ölçeğinin korunduğu görülmektedir. Ayrıca, bu yoğunluk düzeni morfolojik olarak mahalle ile uyumlu ve çevresine nefes alan mesafeler tanımaktadır. Okul ve mahalle arasında uyumlu bir ilişki oluşturmak amacıyla tasarlanan pasaj alanları okul kampüsü ve şehir arasında görsel sürekliliği sağlamaktadır (Şekil 8).

Şekil 8. Xinsha İlkokulu çevresinde bina yoğunlukları (URL-2)

Doluluk boşluk açısından değerlendirildiğinde yüksek yoğunluklu bir kentsel bağlamda mekânsal denge kurma yönünde kurgulanmıştır. Sıkışık yapı kütlelerinin arasında yer alan yapı iç avluları ve terasları ile ferah bir ortam yaratmaktadır. Öte yandan yapı, yer aldığı alanın büyük bir kısmını kapsasa da, formel organizasyonu ve çok katmanlı açık alan stratejileri sayesinde geçirgen ve çeşitli boşluklar yaratmaktadır. Yapı-yol ilişkisi bakımından yapı klasik okul mimarisinde sıkça görülen sınırlandırılmış ve içe dönük anlayıştan uzak, kamusal hayatla bütünleşik bir mekânsal stratejiyle şekillenmiştir. Yapının yaya akslarına bakan cepheleri, görsel ve fiziksel geçirgenlik sağlayacak şekilde tasarlanmış; okul-sokak ilişkisi katı sınırlar yerine yarı-açık geçiş alanlarıyla tanımlanmıştır. Açık alanlar bakımından ise okul çevresindeki sokak boyunca sıralanan yüksek ağaçlar, geniş kaldırımlar, oturma alanları ve peyzaj enstalasyonları ile yarı kamusal boşluklarla fiziksel süreklilik sağlanmıştır (Şekil 9).

Şekil 9. Xinsha İlkokulu çevresi açık alanlar (URL-2)

Mekânsal hiyerarşi açısından ise kamusal alanlardan yarı kamusal geçiş alanlarına, iç avlulardan eğitim mekânlarına kadar uzanan eşikler, hem fiziksel hem sembolik sınırlar üretmekte; böylece yapının güvenliğini sağlarken aynı zamanda mahalleyle olan görsel ve sosyal ilişkisini güçlendirmektedir. Bununla birlikte okulun girişine yönlendiren arkadlı alan kamusal ve yarı kamusal geçişi yumuşatarak sosyal bir eşik noktası yaratmıştır.

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Kent planlamasında bir öğrencinin ilkökula yaya erişim mesafesi olarak kabul edilen 500-800 metrelik bir yarıçap, kuramsal olarak mahallenin mekânsal sınırlarını tanımlamaktadır. Bu sınırların yalnızca fiziksel mesafeyi değil; aynı zamanda yapı yoğunluğu, sosyal ilişkiler ve gündelik yaşantının akışını da ifade etmesi mümkündür. Kent morfolojisinin mahalle, ilkökul ve yakın çevresi arasındaki kurgu kapsamında ele alındığı bu çalışmada okul-mahalle ilişkisinin çift yönlü bir etkileşim taşıdığı görülmüştür. Mahalle dokusunun yoğunluğu, ulaşım ağı, sosyo-ekonomik yapı ve yaya ulaşılabilirliği okulun konumunu, mimari dilini ve işlevselliğini belirlemiştir. Okulun fiziksel ölçeği, açık alan kullanımı, sosyal ve kültürel etkinlikler aracılığıyla mahalle yaşantısını dönüştürebileceği, özellikle yapı tipolojisinin sınırlı olduğu yerleşimlerde okulun, sosyal merkez işlevi karşılayabileceği görülmüştür. Bugünün kentsel bağlamında "mahalle" yalnızca fiziksel değil, işlevsel ve sosyal bir birim olarak tanımlanmaktadır. Okul, fiziksel merkezde olmasa da sosyo-kültürel bir merkez olarak işlev kazanabilmesi durumunda, mekânsal merkezin ötesinde bir toplumsal merkez niteliği kazanma potansiyelini taşımaktadır.

Saunalahti Okulu özelinde değerlendirildiğinde; okulun çeperde konumlanmasının, mahalle tek merkezli planlanmışsa mekânsal adaletsizlik yaratma riski taşıdığını söylemek mümkündür. Mahallenin bazı bölgelerindeki çocuklar için erişim mesafesinin 800 metreyi aşması durumunda yaya ulaşımının zorlaşması, ebeveynlerin aktif katılımının azalması ve okulun toplumsal entegrasyonunu zayıflatma durumu bulunmaktadır. Öte yandan, güçlü bir yaya ağı, bisiklet yolları, geçiş noktaları ve eşik mekânlar ile bu durumun telafi edilmesi olasıdır. Mahalle fiziksel olarak düzenli olsa da "ritüel", "rastlantı" eksikliği, mekânların kullanıcıyı yönlendirmediği, deneyimsel bir zenginlik sunmadığı görülmektedir. Oysaki okul çevresi, çocukların ve yetişkinlerin kolektif biçimde üretip vakit geçirebileceği mekânlar yaratma potansiyeli taşımaktadır.

Xinsha İlkokulu ise yüksek yoğunluklu bir kent dokusu içinde, bir eğitim yapısı olmanın ötesinde aynı zamanda mahalle dokusunu etkileyen ve şekillendiren bir kentsel organizma olarak konumlanmaktadır. Mahalle ile iç içe geçmiş sokak yapısı ve çok işlevli açık alan kullanımı, okulun gündelik yaşama daha doğrudan entegre olmasına olanak tanımıştır. Ulaşım ağı açısından yapı, merkezi bir konumda yer alarak çeşitli toplu taşıma seçenekleriyle erişilebilirliği güçlendirse de, okulun giriş noktalarına doğrudan bağlantıların sağlanmadığı ve özellikle yaya güvenliğine yönelik daha bütüncül bir ulaşım planlamasına ihtiyaç duyulduğu belirlenmiştir. Özellikle S-şeklindeki kıvrımlı yapı formu, sıkışık kentsel doku içerisinde kamusal açıklıklar üretme, geçirgenlik sağlama ve görsel süreklilik kurma işlevlerini başarıyla yerine getirmektedir.

Her iki okulun bulunduğu çevre bağlamında değerlendirildiğinde, fiziksel merkezin ötesinde işlevsel ve sosyal merkez olabilme potansiyellerinin, açık alan sistemi, erişim ağları, eşik mekânlar ve kamusal programlarla desteklenmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır.

Bu çalışma bağlamında kent-mahalle-ilkokul ilişkisi üzerinden geliştirilen öneriler ise şu şekildedir:

- Mahalle kimliğinin güçlendirilmesi açısından ortak üretim odaklı, çok katmanlı kullanıma uygun mekânlar tasarlanmalıdır. Bu bağlamda rastlantısal karşılaşmalar ve ritüel oluşumunu destekleyen alanlar yaratılarak kullanıcılar arasında sosyal bağlar kuvvetlendirilmelidir.

- Okul dışında sosyal etkinlikler, sergiler ve kültürel programlarla mahalleye canlılık kazandırılmalıdır. Okul çevresine açık kütüphane, kamusal meydan, sosyalleşme platformları entegre edilmelidir. Okul avluları, spor alanları gibi dış mekânlar denetimli şekilde mahallelinin kullanımına açılmalıdır.
- Okula çıkan tüm yönlerde gölgelikli, güvenli ve kesintisiz yaya erişimini güçlendiren yaya aksları oluşturulmalıdır. Bisiklet yolları, ara meydanlar, park geçişleri gibi bağlantı ögeleri desteklenmelidir.
- Giriş kütlesi, zemin dokusu gibi geçiş ögeleriyle okul-mahalle ilişkisi ile mekânsal eşikler tanımlanmalıdır. Yarı kamusal alanlar ile mahallelinin aidiyet hissi artırılmalıdır.
- Sonsöz olarak bu çalışma; okul yapılarının sadece eğitim mekânı değil; kent dokusunu dönüştürebilecek birer kamusal çekirdek olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, okul-mahalle etkileşimi odağında geliştirilecek planlama ve tasarım stratejileri, kentlerin hem fiziksel hem de sosyal anlamda daha adil ve kapsayıcı olmasına katkı sunacaktır.

5. KAYNAKÇA

- Aydemir, S. (2004). Kentsel Açık ve Yeşil Alanlar. Karaaslan, Ş. İ. (Ed.), Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı içinde (s. 285-337). Trabzon: Akademi Kitabevi Yayınları.
- Aydın Türk, Y. (2004). Kentsel Tasarım ve Kent Planlama. Karaaslan, Ş. İ. (Ed.), Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı içinde (s. 357-372). Trabzon: Akademi Kitabevi Yayınları.
- Gehl, J. (2013). Cities for people. Island Press.
- Google Earth. (2025). https://earth.google.com/web/search/saunalahti+school/@60.17568412,24.62977409,51.06002459a,5786.22204121d,35y,60.18137351h,59.99980082t,Or/data=CiwilgokCZedtcJlezRAEZOdteJlezTAGSSg_4zsh0IAISog_4zsh0nAQgIIAToDCgEwQgIIAEoNCP_____wEQAA
- Hillier, B. & Hanson, J. (1989). The Social Logic of Space. Cambridge University Press.
- Kentsel Tasarım Rehberi (2016). T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yayını.
- Lynch, K. (1960). The Image of the City. MIT Press.
- Öksüz, A. M. (2004). Kentsel Dış Mekanlar, Ş. İ. (Ed.), Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı içinde (s. 373-406). Trabzon: Akademi Kitabevi Yayınları.
- Sancar, C. (2004). Kentsel Donatılar- Eğitim. Karaaslan, Ş. İ. (Ed.), Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı içinde (s. 251-266). Trabzon: Akademi Kitabevi Yayınları.
- URL-1. https://www.archdaily.com/967203/xinsha-primary-school-11architecture?ad_source=search&ad_medium=projects_tab
- URL-2. <https://www.arkitera.com/haber/11architecture-ideal-okul-tasariminin-pesinde/>